

Perspektive razvoja PESCO-a

Robert Barić

Sažetak

U članku se analizira dosadašnji razvoj i mogući krajnji rezultati PESCO-a (proces stalne strukturirane suradnje na području obrane), najnovijeg pokušaja Europske unije na području razvoja vojnih sposobnosti potrebnih za ostvarivanje ciljeva navedenih u novoj sigurnosnoj strategiji EU-a. Međutim, iako je ubrzano usvajanje PESCO-a rezultat cijelog niza izazova europskoj sigurnosti u posljednjih nekoliko godina (geopolitički sukob s Rusijom, budućnost transatlantskog savezništva, Brexit, migrantska kriza, terorističke prijetnje), pitanje je hoće li PESCO dati očekivane rezultate. Problem nije toliko u procesu izgradnje sposobnosti, već u pitanju za što će se te sposobnosti koristiti. Među članicama EU-a i dalje postoje velike razlike u njihovim sigurnosnim politikama. Te razlike na ovom području vidljive su i u procesu regionalizacije europske sigurnosti (suradnja niza članica u okviru određene regije u razvoju određenih vojnih sposobnosti). Time se otvara mogućnost za to da PESCO bude uspješan u razvoju određenih vrsta vojnih sposobnosti, ali i za to da će te vojne sposobnosti primarno služiti za ostvarivanje nacionalnih ciljeva članica EU-a, a ne za djelovanje Unije na području vanjske i sigurnosne politike.

Ključne riječi:

PESCO, EU, NATO, Njemačka, Francuska, razvoj vojnih sposobnosti, sigurnosna regionalizacija, sigurnosne politike članica EU-a

1 Rad je primljen u uredništvo 18. svibnja 2018., a prihvaćen za objavu 12. lipnja 2018.

Abstract

Development perspectives of PESCO

This paper analyses the current development and possible outcomes of PESCO (Permanent Structured Cooperation), the most recent European Union attempt to develop military capabilities necessary for achieving goals stated in the 2016 Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. PESCO has represented so far the soundest EU initiative in the area of military capability development. However, despite the quick PESCO adoption, as a result of growing security challenges to the European security in last few years (geopolitical confrontation with Russia, the future of the transatlantic alliance, Brexit, immigrant crisis, terrorist threat), the doubt remains if PESCO would yield expected results. The issue does not lie that much in the process of developing military capability as in the objectives of its use. Visible differences between security policies of EU member states still exist. Regarding the military capability development, those differences are evident in the process of European security regionalisation (regional cooperation of member states in developing certain types of military assets). This kind of cooperation opens a possibility that PESCO will be successful in achieving its objectives, but the created military capabilities might be primarily used for fulfilling national interests of particular EU member states, instead of achieving Union goals in the area of foreign and security policy.

Key words:

PESCO, EU, NATO, Germany, France, military capability development, security regionalization, EU member states security policies

Na području europske sigurnosti u posljednjih se nekoliko godina pojavio niz novih inicijativa usmjeren prema jačanju obrambenih sposobnosti europskih država. Povod za takav razvoj događaja je pogoršavanje sigurnosne situacije u Europi i njezinu susjedstvu nakon 2014. godine. Jedna od tih inicijativa je i revitalizacija koncepta Stalne strukturirane suradnje (engl. *Permanent Structured Cooperation – PESCO*) u okviru EU-a. Ipak, usprkos

dosadašnjem vrlo brzom napretku PESCO-a, postavlja se pitanje kakvi će biti njegovi dugoročni rezultati na području obrambenog djelovanja Unije. Razvoj PESCO-a² treba predstavljati odgovor Europske unije na konstantno pogoršavanje europske sigurnosti, koje je započeto 2014. godine nizom kriza. Konfrontacija s Rusijom oko Ukrajine ponovno je otvorila mogućnost vođenja konvencionalnog sukoba u Europi. Velik val ilegalnih imigranata s područja Bliskog istoka i Afrike, koji je započeo 2014. i eskalirao godinu dana poslije, u kombinaciji s terorističkim valom unutar EU-a, pokazao je ranjivost Unije na području njezine unutarnje sigurnosti. Traženje odgovora na navedene sigurnosne prijetnje otežano je poremećajem transatlantskog savezništva sa SAD-om, dolaskom administracije predsjednika Donalda Trampa u Bijelu kuću, te pitanjem posljedica Brexita na razvoj obrambenih sposobnosti EU-a. Naizgled, rješenje je nađeno u konačnoj konkretizaciji koncepta Stalne strukturirane suradnje na području obrane, koji nakon niza pokušaja postaje stvarnost.

Pripreme radnje za pokretanje PESCO-a napravljene su između 2014. i 2016. godine.³ Usvajanje nove sigurnosne strategije EU-a (*EU Global Strategy – EUGS*) 2016. godine jasno je pokazalo sve veću zabrinutost Unije zbog pogoršavanja sigurnosne situacije u europskom okruženju i mogućih posljedica za Europu. U vezi s provedbom EUGS-a na području sigurnosti i obrane, Vijeće EU-a na sastanku u studenome 2016. godine usvojilo je zaključke o pokretanju PESCO-a. Također, predložilo je plan financiranja razvojnih ciljeva na području obrane (engl. *European Defence Action Plan – EDAP*) na temelju

2 Engl. *Permanent Structured Cooperation* – Stalna strukturirana suradnja na području obrane radi ispunjavanja ciljeva Zajedničke sigurnosne i obrambene politike EU-a (CSDP). Za opis zadaća i strukture PESCO-a vidjeti: European External Action Service, 2018 te Fiott, Missiroli i Tardy, 2017.

3 Predsjedajući Europske komisije Jean-Claude Juncker 17. svibnja 2014. godine kao jedan od tri cilja vanjske politike EU-a naveo je i razvoj PESCO-a. Predsjedajući Odbora za proračun Europskog parlamenta Jean Arthuis 20. siječnja 2015. godine naveo je kako je vrijeme da EU primijeni odredbe Lisabonskog sporazuma o PESCO-u na području obrane. U veljači 2015. godine radna skupina pod vodstvom bivšeg visokog predstavnika EU-a za CSDP objavila je izvještaj pod nazivom *More Union in European Defence* (Blockmans i Faleg, 2015), kojim je zatraženo stvaranje europske obrambene unije te primjena PESCO-a kao mehanizma za njezino stvaranje. Njemačka ministrica obrane Ursula von der Leyen 28. travnja 2015. podržala je ovaj izvještaj.

kojeg je u lipnju 2017. osnovan Europski obrambeni fond (engl. *European Defence Fund – EDF*). U lipnju 2017. godine visoka predstavnica EU-a za vanjsku politiku i sigurnost Frederica Mogherini objavljuje dokument o budućnosti europske obrane, u kojem predlaže tri scenarija njezina razvoja, ovisno o ambicijama država članica (Mogherini i Katainen, 2017). Bez obzira na njihove razlike, svaki od predstavljenih scenarija traži jačanje obrambene suradnje, pa i određen stupanj integracije među članicama Unije, kako bi se razvile tražene vojne sposobnosti za njihovu realizaciju.

Vijeće EU-a na sastanku na vrhu 22. lipnja 2017. godine donijelo je odluku o operacionalizaciji PESCO-a. Do operacionalizacije dolazi 11. prosinca 2017. godine. Tada je Vijeće EU-a uspostavilo PESCO na području obrane, koji je prihvatilo 25 članica EU-a, te popis inicijalnih kolaborativnih projekata na nizu područja.⁴ U tijeku je pregovaranje članica o uvjetima njihova sudjelovanja u PESCO programima kako bi se u drugoj polovici 2018. godine pokrenula njihova provedba.

Očekivana provedba PESCO programa otvara pitanje kakvi će biti rezultati ove nove inicijative za razvojem vojnih sposobnosti EU-a. S jedne strane, brzina donošenja PESCO-a i obavezujući karakter provedbe programa pokazuju značajan napredak Unije na području razvoja vojnih sposobnosti nakon dužeg vremena. Međutim, što je krajnji domet PESCO-a? Je li to samo inicijativa koja treba omogućiti veću koherentnost u međusobnoj suradnji članica? Ili je riječ o zametku neke buduće vojne organizacije EU-a, što je najavio niz optimističnih komentara u europskim medijima? Tu ideju „podgrijao” je i predsjedajući Europske komisije Jean-Claude Juncker u više izjava danih nakon 2014. godine (Robinson i Shotter, 2016; Deutsche Welle, 2016; Muller, 2017). Uz to, početak provedbe PESCO-a pokazuje kako još postoji niz otvorenih pitanja koja mogu utjecati na konačne rezultate ove inicijative.

4 Ovi projekti uključuju istraživanje, nabavu i modernizaciju naoružanja i opreme, uključujući razvoj prototipova borbenih vozila pješništva, sustave za protuminsku borbu, autonomne sustave za nadzor podmorja, taktičke komunikacijske radiosustave, sustave za nadzor bojišta, projekte iz područja kibernetičke sigurnosti, logistike i operativne potpore, vojne mobilnosti, osnivanje europskoga vojnog medicinskog stožera te stvaranje obučnih središta (Council of the European Union, 2017).

Razvoj PESCO-a

Korijeni koncepta Stalne strukturirane suradnje su u mehanizmu bliske suradnje (engl. *Closer Cooperation*), koji je u EU uveo Amsterdamski sporazum iz 1997. godine. Novi koncept dodatno je razrađen u Sporazumu iz Nice iz 2000. godine, kojim je bliska suradnja preimenovana u poboljšanu suradnju (engl. *Enhanced Cooperation*). Poboljšana suradnja dopušta skupini od barem devet članica EU-a provođenje mjera o kojima nije postignut konsenzus svih članica Unije. Time bi se izbjegla situacija da jedna članica ili manji broj članica spriječe neku mjeru koju želi provesti većina članica. Međutim, sve inicijative moraju ostati u okvirima temeljnih sporazuma koji reguliraju rad EU-a (nemogućnost njihova mijenjanja).⁵

No, novi koncept nije bio formaliziran. Razlog za to bila je činjenica kako je prijedlog ustava EU-a u vezi s europskom obranom išao znatno dalje od koncepta poboljšane suradnje. U prosincu 2001. godine na sastanku na vrhu EU-a u Laekenu, pod vodstvom bivšega francuskog predsjednika Valeryja Giscarda d'Estainga, započela je s radom Konvencija o budućnosti Europe, tijelo koje je dobilo zadaću izrade prijedloga ustava EU-a. Jedan od zaključaka početnog razdoblja rada Konvencije bio je kako građani članica EU-a žele stvaranje zajedničke obrane na razini Unije. Zato je osnovana posebna radna skupina za obrambenu politiku (br. VIII) pod predsjedanjem Michela Barniera. Tadašnji ministri vanjskih poslova Francuske (Dominique de Villepin) i Njemačke (Joschka Fischer) 22. studenoga 2002. godine predložili su stvaranje europske sigurnosne i obrambene unije (engl. *European Security and Defence Union - ESDU*), odnosno omogućivanje skupini članica EU-a

⁵ Poboljšana suradnja (definirana u čl. 329 Sporazuma o EU-u) omogućava skupini država članica pokretanje inicijative u određenom području za koje postoji opći interes Unije. Ove države međusobno stvaraju određena prava i obveze na koje druge članice nemaju utjecaja. Inicijative u okviru poboljšane suradnje mogu biti civilne ili vojne, ali u slučaju vojnih inicijativa potrebna je potvrda Vijeća EU-a. Bez obzira na to je li riječ o civilnoj ili vojnoj inicijativi, u okviru poboljšane suradnje mora biti obuhvaćeno barem devet članica Unije. Od formuliranja koncepta poboljšane suradnje do kraja 2017. godine pokrenute su samo četiri civilne inicijative (sve na području pravne regulative Unije), a ni jedna iz područja Zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU-a (CFSP).

stvaranje „bliskog saveza“⁶ na obrambenom području (de Villepin i Fischer, 2002). U biti, to je značilo da manji broj članica EU-a može provesti proces međusobne vojne integracije i da ostale članice i institucije EU-a taj proces neće moći zaustaviti. Time bi se unutar EU-a stvorila vojna organizacija koja bi s vremenom mogla postati ekvivalent NATO-u.

Duboke podjele članica EU-a i NATO-a oko američke invazije Iraka u ožujku 2003. godine spriječile su dalju provedbu koncepta i otvorile pitanje budućnosti razvoja vojnih sposobnosti Unije. Kao posljedica nagodbe između Velike Britanije s jedne, te Njemačke i Francuske s druge strane, došlo je do modifikacije ovog prijedloga. Umjesto stvaranja vojnog stožera Unije nezavisnog od NATO-a u Tervurenu u Belgiji (što su zagovarale Francuska, Njemačka, Belgija i Luksemburg), Velika Britanija prihvatila je aktiviranje Vojnog osoblja EU-a (EUMS) kao tijela koje će se baviti strateškim planiranjem za izvođenje petersberških zadaća, što je realizirano 2004. godine. Zauzvrat, Francuska i Njemačka pristale su na modifikacije koncepta strukturirane suradnje.⁷ Međutim, ove promjene nisu promijenile bit de Villepinova i Fischerova prijedloga o stvaranju ESDU-a. Navedeni kompromis bio bi samo jedan korak u postupnoj integraciji nacionalnih obrambenih organizacija članica Unije, koji je pripremila Barnierova radna skupina. Nizom postupnih mjera tijekom duljeg razdoblja trebalo je postići konvergenciju obrambenih sustava članica koja će omogućiti stvaranje zajedničke obrane. To je bio isti pristup koji je primijenjen i kod stvaranja eura na temelju kriterija danih u Maastrichtskom sporazumu (postupno stvaranje uvjeta za uvođenje eura). Bila je riječ o pet postupnih koraka koji bi kulminirali u stvaranju zajedničke

6 Prema ovoj zamisli, danoj kao jedan od priloga za Konvenciju, voljne članice snažnije bi se povezale na obrambenom području (pri čemu se ipak ne bi dovodio u pitanje njihov suverenitet). Ovo povezivanje dogodilo bi se u okviru Unije, ali EU ne bi imao pravo veta na odluke donesene u okviru te suradnje. Time bi se zapravo u EU-u stvorio zametak moguće buduće sveeuropske vojne organizacije, na koji ni EU kao organizacija, a ni ostale članice ne bi imale utjecaja.

7 Vijeće EU-a dobilo je zadaću autorizirati suradnju članica na obrambenom području kvalificiranom većinom glasova (u francusko-njemačkom prijedlogu nije imalo nikakvu ulogu). Također, definicija suradnje promijenjena je na takav način da se omogući lakše naknadno uključivanje drugih članica u ove programe. Pri tome bi za aktiviranje PESCO programa bile dovoljne samo dvije članice EU-a.

obrane Unije, koja bi bila komplementarna s NATO-om (to bi bio europski stup NATO-a, u biti isto ono što se između 1950. i 1954. godine pokušalo postići razvojem Europske obrambene zajednice⁸), ali bi europskim saveznicima omogućila stratešku autonomiju u odnosu prema SAD-u.⁹

U ovakvom okviru postupnog razvoja zajedničke obrane unutar EU-a, i kompromis napravljen s Velikom Britanijom nakon krize oko Iraka nije slabio, nego je zapravo jačao vjerojatnost razvoja ESDU-a. PESCO bi bio otvoren za sve članice EU-a, ali bi se po ulasku u neki od programa, donošenje odluka o njegovoj provedbi zasnivalo na većinskom, a ne konsenzualnom odlučivanju. To je značilo da članice koje prioritet daju djelovanju u NATO-u ili na nacionalnoj razini, po ulasku u PESCO program ne bi mogle blokirati njegovo odvijanje, u skladu sa čl. III-312 Nacrta ustava EU-a. Svi navedeni elementi bili su prisutni u Nacrtu ustava EU-a (European Union, 2004):

- definiranje PESCO standarda (obrambeni kriteriji i djelovanje članica u njihovu ispunjavanju) koji su nužni za provedbu obrambene

8 Europska obrambena zajednica (engl. *European Defense Community*) pokušaj je stvaranja zajedničke vojne organizacije zapadnoeuropskih zemalja, kao europskog doprinosa NATO-u. EDC-om je trebalo riješiti i pitanje ponovnog naoružavanja Zapadne Njemačke. Na kraju je u listopadu 1954. godine EDC odbila ratificirati francuska Narodna skupština jer bi time bio doveden u pitanje suverenitet zapadnoeuropskih zemalja. Naime, nakon EDC-a bilo je predviđeno i stvaranje europske političke zajednice (engl. *European Political Community*), u biti prvoga koraka prema stvaranju zapadnoeuropske federacije. Za prikaz pokušaja razvoja EDC-a vidjeti: Ruane, 2000.

9 Prvi korak bio bi određivanje razine ciljeva u nabavi naoružanja i vojne opreme. Drugi korak bio bi konvergencija obrambenih sustava članica. To je pretpostavljalo harmonizaciju njihovih vojnih potreba kroz zajedničku stratešku analizu prema kojoj bi se odredile strategije nabave naoružanja na temelju prikupljanja i specijaliziranja. Pri tome je bio ključan koncept specijaliziranja, koji je postavljao zahtjev za punom integracijom jer bez pristanka ostalih članica, ni jedna zemlja ne bi mogla samostalno iskoristiti tako razvijene sposobnosti. Treći korak bio bi identificiranje zajedničkih ciljeva članica u vezi s upotrebom vojnih sposobnosti, uključujući i mogući pregled nacionalnih procedura donošenja odluka na ovom području. Četvrti korak bio bi zajedničko obrambeno planiranje kako bi se identificirale i razvile vojne sposobnosti koje nedostaju. Peti korak bio bi razvoj velikih zajedničkih europskih programa nabave naoružanja i opreme koje bi vodila Europska obrambena agencija, osnovana 2004. godine. Ovaj korak neizbježno bi vodio prema konvergenciji nacionalnih obrambenih industrija (njihovo udruživanje i specijalizacija kako bi se izbjeglo dupliciranje industrijskih kapaciteta). Nakon toga bilo bi gotovo nemoguće obrnuti ovaj proces (čl. III-311 Nacrta ustava EU-a).

- konvergencije (čl. I-41 Nacrta ustava EU-a)
- određivanje tijela zaduženog za nadzor provedbe: ta uloga dana je Europskoj obrambenoj agenciji (engl. *European Defence Agency* – EDA) (članci I-41(3) i III-311 Nacrta ustava EU-a)
- uvođenje klauzule o kolektivnoj obrani (članak I-40(7) Nacrta ustava EU-a) koja EU-u omogućava preuzimanje uloge vojnog saveza, kako bi se mogle iskoristiti vojne sposobnosti članica razvijene u okviru PESCO-a.

Međutim, koncept ESDU-a odbačen je referendumskim odbijanjem Nacrta ustava EU-a u Francuskoj i Nizozemskoj 2005. godine. Nakon toga je koncept suradnje definiran kao strukturirana suradnja članica na području obrane (prvotno pod nazivom engl. *Permanent Structured Cooperation in Defence* – PCSD; poslije je ovaj naziv zamijenjen PESCO-om) u Sporazumu iz Lisabona 2008. godine.¹⁰ Ali, do operacionalizacije PESCO-a nije došlo. U raspravama vođenima 2010. i 2011. godine među članicama Unije bila su vidljiva različita

10 Protokol o PESCO-u ustanovljen je u okviru Lisabonskog sporazuma (vidjeti: European Union, 2012) u dokumentu *Consolidated version of the Treaty on European Union*. Svrha mu je intenzivniji razvoj obrambenih sposobnosti EU-a (naoružanje, istraživanje, nabava) i određenih borbenih postrojba, transporta i logistike (sposobnost razmještaja u razdoblju pet do 30 dana i potpora djelovanju postrojbe barem do 120 dana), što je navedeno u čl. 1 dodatnog protokola (*Additional Protocol 10*).

U člancima 42(6) i 46 te u dodatnom protokolu razrađen je mehanizam PESCO-a. U članku 42(6) navodi se kako će članice s vojnim sposobnostima koje ispunjavaju više kriterije i koje su se međusobno opredijelile za snažnu suradnju na ovom području, u okviru Unije uspostaviti PESCO. U članku 46 propisani su uvjeti za uspostavljanje PESCO-a: notifikacija Vijeća EU-a i Visokog predstavnika za vanjsku i sigurnosnu politiku EU-a o namjeri skupine zemalja za pokretanjem PESCO-a; u roku tri mjeseca Vijeće EU-a kvalificiranom većinom donijet će odluku o uspostavi PESCO-a i popis država sudionica; naknadno uključivanje drugih članica u PESCO moguće je na temelju odluke Vijeća EU-a koja se donosi kvalificiranom većinom (glasaju samo članice Vijeća koje su uključene u PESCO program); isti postupak primjenjuje se i u slučaju da određena članica ne ispunjava preuzete kriterije ili nije sposobna za ispunjavanje obveza (odluka o suspenziji); svaka članica koja sudjeluje u PESCO-u može se povući iz stalno strukturirane suradnje notifikacijom poslanom Vijeću EU-a, koje konstatira prestanak sudjelovanja te članice. U dodatnom protokolu od sudionica PESCO-a traži se da pristanu na pet zahtjeva nužnih za suradnju (u članku 2 – povećavanje izdataka za obranu, harmonizacija obrambenog planiranja, povećavanje interoperabilnosti, smanjivanje razlika u vojnim sposobnostima između oružanih snaga zemalja sudionica, zajedničko sudjelovanje u programima nabave naoružanja i vojne opreme koje će voditi EDA). EDA ima ulogu nadzorne agencije za provođenje PESCO programa.

mišljenja o svrsi PESCO-a. Sve što je PESCO propisivao, članice su mogle uspostaviti u međusobnoj bilateralnoj i multilateralnoj obrambenoj suradnji izvan okvira EU-a. U Sporazumu iz Lisabona nema nikakvih financijskih poticaja koji bi potaknuli članice na povećavanje obrambenih izdataka (što se u PESCO-u traži). Zbog toga se postavilo pitanje čemu bi PESCO zapravo trebao služiti. Je li to zapravo prikriveni način za stvaranje ESDU-a? Ili je to samo mehanizam koji će kroz diferencijalnu integraciju članica Unije na području obrane, dijelu članica omogućiti da razviju nedostajuće vojne sposobnosti koje bi se mogle zatim koristiti za operacionalizaciju Zajedničke sigurnosne i obrambene politike (engl. *Common Security and Defence Policy* – CSDP)? Inačica diferencijalne integracije ubrzala bi razvoj *dvobrzinskog* ili *višebrzinskog* EU-a, a time bi se zapravo ojačale i podjele među članicama.¹¹ Na strateškoj razini nije se mogao postići konsenzus članica o razumijevanju PESCO-a paje kao kompromis usvojen manje ambiciozan koncept udruživanja i dijeljenja (engl. *Pooling & Sharing* – P&S), koji je nastao na temelju inicijative iz Ghenta.¹² Ekonomska kriza koja je pogodila EU nakon 2008. godine (i vrlo se brzo negativno odrazila na obrambene proračune članica) dovela je do usvajanja koncepta P&S kao načina održavanja postojećih operativnih vojnih sposobnosti, a ne do razvoja novih nedostajućih sposobnosti članica kroz njihovu bolju suradnju. Glavnu ulogu u konceptu P&S imaju članice, a ne institucije Unije (tzv. pristup odozdola prema gore, engl. *bottom-up approach*) i isto tako glavnu ulogu nema EU, koji u bi okviru PESCO-a na strateškoj razini definirao i nadzirao obrambenu suradnju (tzv. pristup odozgora prema dolje, engl. *top-down approach*). Koncept P&S ima određene rezultate. No, njegova glavna ambicija očuvanje je *statusa quo*, a ne razvoj obrambene integracije članica koji treba omogućiti razvoj vojnih sposobnosti koje nedostaju za operacionalizaciju CSDP-a.

Zanimanje za revitalizaciju PESCO-a u razdoblju 2014. – 2015. izazvalo je pogoršavanje sigurnosne situacije u europskom susjedstvu. Ovaj pokušaj primjene PESCO-a zasnovan je na premisi kako postoje skupine članica koje

11 Za analizu problema različitih stupnjeva integracije u EU-u vidjeti: von Ondarza, 2013.

12 Nakon neformalnog sastanka ministara obrane članica EU-a u Ghentu 24. rujna 2010. godine, predložena je primjena koncepta P&S kao načina za smanjivanje utjecaja ekonomske i financijske krize na vojne sposobnosti članica EU-a.

su za razvoj vojnih sposobnosti koje im nedostaju, voljne iskoristiti PESCO koristeći institucije EU-a, ali s kontrolom procesa čvrsto u svojim rukama. Zato PESCO namjerava smanjiti nedjelotvornost i fragmentiranost obrambenih izdvajanja na razini članica Unije definirajući zajednička načela djelovanja i konkretne obveze članica za postizanje ovog cilja. To znači da za razliku od P&S inicijative, PESCO suradnja treba imati ugovorni karakter. Time se želi spriječiti dosadašnja praksa u kojoj su članice usvajale deklaracije o razvoju vojnih sposobnosti EU-a i zatim odbijale uložiti sredstva u njihovu realizaciju. Svaka članica dobit će prioriteta područja u razvoju nacionalnih vojnih sposobnosti koja će morati ispuniti. To znači da će se nacionalno obrambeno planiranje i nabava novih oružnih sustava i opreme morati harmonizirati s drugim sudionicima programa. Članice EU-a koje se uključuju u programe i inicijative morat će prihvatiti činjenicu da će sklapanjem ugovora o suradnji, pristati i na posljedice njegova neprovođenja (moguća suspenzija, moguće financijske kazne/penali i sl.). Također, te će članice morati biti spremne povećati izdatke za obranu (posebno za nabavu novih oružnih sustava i opreme i sudjelovanje u multinacionalnim programima nabave), prihvatiti harmonizaciju obrambenog planiranja s drugim članicama u okviru određenog programa te produbiti praktičnu vojnu suradnju (stvaranje novih zajedničkih vojnih sposobnosti koje će se dijeliti s ostalim članicama određene inicijative; organiziranje zajedničkih programa obrazovanja i obuke; razvijanje zajedničkih logističkih sposobnosti).

U sadašnjem obliku PESCO nema ambiciju stvaranja jedinstvene vojne organizacije EU-a. On je i dalje metoda za poboljšavanje koordinacije djelovanja članica Unije na ovom području, pri čemu odluke o pokretanju i upravljanju pojedinim projektima čvrsto ostaju u rukama članica. U provođenju mjera za jačanje obrambene suradnje među članicama¹³ PESCO će koristiti instrumente obrambenog planiranja u EU-u (kao što su *Capability Development Plan – CDP* i *Coordinated Annual Review on Defence – CARD*) za identificiranje, analizu i određivanje prioriteta sadašnjih i budućih potreba

13 Pokretanje zajedničkih programa istraživanja i razvoja na području obrambenih tehnologija, harmonizacija obrambenog planiranja članica Unije, zajednička nabava naoružanja i opreme, jačanje interoperabilnosti, koje će omogućiti bolje djelovanje postojećih multinacionalnih vojnih formacija (borbene skupine EU-a) i formiranje novih.

za vojnim sposobnostima. Pri tome će se oslanjati na već ustanovljene EU institucije (npr. EDA) i na nove instrumente, poput Europskog obrambenog fonda (engl. *European Defence Fund – EDF*).¹⁴

Glavni problem PESCO-a

Glavni problem PESCO-a je činjenica kako je on u sadašnjem obliku zapravo negacija osnovne ideje koja ga je pokrenula – zajedničkog djelovanja manjeg broja članica EU-a radi stvaranja i primjene vojnih sposobnosti u situaciji kada u okviru Unije nije moguće postići konsenzus i sudjelovanje svih članica u predloženim programima razvoja vojnih sposobnosti. Umjesto manjeg broja članica, u ovom trenutku PESCO obuhvaća 25 od trenutanih 28 članica Unije. Upravo u ovoj činjenici vidljiva je razlika u percepciji PESCO-a između dvije ključne članice EU-a – Njemačke i Francuske. Kada je Vijeće EU-a u lipnju 2017. godine donijelo odluku o operacionalizaciji PESCO-a, najveće zanimanje za ovakvu vrstu suradnje pokazale su Njemačka, Francuska,

14 Sve navedene mjere obuhvaćene su Akcijskim planom za europsku obranu (engl. *European Defence Action Plan – EDAP*), koji je Europska komisija donijela u studenome 2016. godine. EDAP je objavio namjeru za financiranjem obrambenog istraživanja iz proračuna EU-a (do tada to je bilo strogo u nadležnosti članica) te financijske poticaje za programe razvoja vojnih sposobnosti članica Unije. Na temelju EDAP-a u lipnju 2017. godine pokrenut je EDF radi poticanja suradnje članica u razvoju vojnih sposobnosti, ali i održavanja i razvijanja ključnih tehnologija i industrijskih sposobnosti na području obrane, nužnih za ostvarivanje ambicija Unije, koji su iskazani u njezinoj novoj strategiji. Europska komisija postavila je cilj: godišnje financiranje obrambenog sektora u iznosu 1,5 milijarda eura. Ipak, pitanje je kakav će biti konačan oblik EDF-a. S jedne strane, upravo otvoreni pregovori o idućem proračunu EU-a (engl. *EU Multi-Annual Financial Framework*) za razdoblje od 2021. do 2027. godine teku u sjeni procijenjenoga godišnjeg proračunskog manjka od 12-13 milijarda eura (nestanak britanskog doprinosa proračunu), pritiska mnogih članica za smanjivanjem, a ne povećavanjem proračuna i sve većeg jaza između istočnih i zapadnih članica Unije oko niza pitanja. Stoga je pitanje hoće li se ovi planovi ostvariti u sada planiranom obliku. Drugi mogući problem predstavlja nastojanje Europske komisije za jačanjem utjecaja na području nacionalne sigurnosti, koja je do sada i dalje čvrsto pod kontrolom članica. Komisija je s ovim naporima započela još 2013. godine inicirajući rad na strategiji pomorske sigurnosti EU-a, koja je usvojena 2014. godine. Pitanje je hoće li članice unije koje su se i prije protivile ovim ambicijama Europske komisije, sada pristati da u zamjenu za financiranje iz strukturnih fondova Unije, dopuste jačanje utjecaja Europske komisije na obrambenom području.

Italija i Španjolska, koje su tijekom 2016. godine aktivno promovirale ideju lansiranja PESCO-a. Vodeću ulogu imale su Francuska i Njemačka. One su kroz inicijalnu skupinu članica Unije, okupljenu u okviru PESCO programa, željele stvoriti jezgru članica koje su voljne ulagati financijska i materijalna sredstva u razvoj vojnih sposobnosti i njihovu operativnu primjenu. Zbog toga su zajedno s Italijom i Španjolskom, dale detaljan prijedlog aktiviranja PESCO-a.

Za Francusku, Italiju i Španjolsku vojne sposobnosti stvorene u ovom procesu moraju imati praktičnu svrhu, odnosno stvaranje operativnih sposobnosti koje bi odmah primijenile.¹⁵ To je posebno važno za Italiju i Španjolsku, koje su izravno izložene valovima izbjeglica iz Afrike i Bliskog istoka. S druge strane, Njemačka nije zainteresirana za upotrebu sposobnosti koje bi se razvile u PESCO inicijativama i programima. Njemačka je više zainteresirana za korištenje ovih programa kao jednog od sredstava dalje političke integracije članica Unije, odnosno kao poticaja za stvaranje stalnih obrambenih struktura Unije. Zato se PESCO nije mogao ograničiti na manji broj članica, nego je nastojao obuhvatiti sve članice EU-a.

Navedene razlike proizlaze iz drukčijih ciljeva sigurnosnih politika Francuske i Njemačke u posthladnoratovskom razdoblju. Iako su obje zemlje i dalje predvodnice razvoja vojnih sposobnosti EU-a, njihovi nacionalni interesi i motivacija za postizanje ovog cilja značajno se razlikuju. Od početka devedesetih godina prošlog stoljeća pa do razdoblja 2004. – 2005. godine, sigurnosne politike Francuske i Njemačke bile su manje-više komplementarne. Bile su usmjerene prema davanju potpore procesu europske integracije, koji vrhunac dostiže uvođenjem eura 1999. godine i velikim proširenjem EU-a između 2004. i 2007. godine. Međutim, od tog

15 U skladu s navedenim, Italija je predložila i usvajanje posebne klauzule (engl. *security of disposal clause*) kojom bi se članica koja je sudionica ovih programa spriječila u davanju veta na upotrebu tih sposobnosti od druge sudionice programa, ako je takvu upotrebu odobrilo Vijeće EU-a. Uvođenje takve klauzule automatski povlači potrebu za konvergencijom obrambenih politika članica, a to je po talijanskom mišljenju nužno za moguću buduću upotrebu vojnih sposobnosti članica u susjedstvu Europe (sjeverna Afrika / Bliski istok, istočne granice Europe). To znači da bi članice koje su sudionice u određenom programu, pod određenim uvjetima morale automatski pristati na upotrebu tih sposobnosti, željele one to ili ne (Marrone, Pirozzi i Sartori, 2017).

trenutka započinje njihova divergencija, čiji je utjecaj vidljiv u pitanjima povezanim s PESCO-om (Simón, 2017).

U razumijevanju današnje sigurnosne politike Njemačke treba poći od činjenice kako je nakon II. svjetskog rata Zapadna Njemačka svoju ponovnu integraciju s drugim zapadnoeuropskim zemljama temeljila na političkoj i ekonomskoj suradnji u kojoj je njemačka strana prihvatila ulogu slabijeg partnera. To je bio prijeko potreban uvjet kako bi nakon eventualnog ujedinjenja, Njemačka stekla dominantnu poziciju na području srednje Europe, područja koje je presudno za političku i ekonomsku dominaciju nad kontinentom. Ovaj je cilj Zapadnu Njemačku usmjerio prema strateškom ograničavanju njezina djelovanja u okviru euroatlantskih integracija, radi sprječavanja stvaranja saveza ostalih snažnih europskih država protiv nje. U takvom djelovanju vojna sila ima minimalnu ulogu; naglasak je na multilateralnom djelovanju i primjeni instrumenata „meke moći“, a posebno ekonomske integracije.

Temelj njemačke velike strategije nakon II. svjetskog rata zbog toga je postizanje političke stabilnosti europskog kontinenta kroz njegovu ekonomsku integraciju, pri čemu će dominantnu ulogu imati Njemačka. Za vrijeme hladnog rata cilj tako integrirane Europe nije se mogao ostvariti zbog konfrontacije dviju supersila. Umjesto toga, Zapadna Njemačka pripremala je teren za ponovnu unifikaciju i prevladavanje podjela u Europi. To je provedeno pomirbom s Francuskom, koja je formalizirana 1963. godine Elizejskim sporazumom, čime je i prihvaćeno francusko vodstvo u Europskoj zajednici (EZ).

Na obrambenom području Zapadna Njemačka prihvatila je oslonac na NATO i SAD. Njemačko ujedinjenje po završetku hladnog rata omogućilo je ostvarivanje njemačke velike strategije širenjem političkog i ekonomskog utjecaja Berlina na cijeli europski kontinent. Pri tome je u njemačkoj percepciji trebalo ostvariti stabilnu i prosperitetnu srednju i istočnu Europu jačanjem njemačkoga političkog i ekonomskog utjecaja na ovom području. Ključni mehanizmi u takvom djelovanju su širi multilateralizam (koji uključuje i suradnju s Ruskom Federacijom) te trgovina i ekonomska suradnja, odnosno meki/civilni instrumenti nacionalne moći.

U skladu s navedenim, njemačka sigurnosna politika ima nekoliko ciljeva:

- održavanje transatlantskog savezništva kao načina očuvanja uključenosti SAD-a na području europske sigurnosti, uz istodobno očuvanje specijalnog odnosa s Francuskom
- naglasak na multilateralizmu i upotrebi meke moći (engl. *soft power*) u CSDP-u umjesto naglaska na sposobnostima za ekspedicijsko ratovanje
- jačanje procesa političke i ekonomske integracije EU-a, pri čemu potpora razvoju CFSP-a i CSDP-a predstavlja jedan od instrumenata za ostvarivanje ovog cilja.

Berlin ističe civilnu dimenziju CSDP-a (institucionalni razvoj, reforma sigurnosnog sektora, ograničavanje upotrebe sile), za razliku od Francuske, koja preferira sposobnosti ekspedicijskog ratovanja i poduzimanje vojnih intervencija izvan područja EU-a. Za Berlin upravo civilna komponenta CSDP-a treba biti osnova za formiranje zajedničke obrambene politike EU-a, koja će značiti ključni korak u procesu europske političke integracije (Muenchmeyer, Meenan, i Donoghue, 2017:pp.3-5).

S druge strane, konstantno obilježje francuske vanjske i sigurnosne politike je težnja Pariza za globalnom ulogom, uz istodobno fokusiranje na „južnu os“ strateških prioriteta.¹⁶ Poraz u II. svjetskom ratu bio je velik udarac takvim francuskim ambicijama. Pariz je bio bez resursa koji bi bili dovoljni za samostalnu ekonomsku obnovu. Istodobno je bio izložen i izravnom utjecaju hladnoratovskog nadmetanja dviju supersila u Europi. U takvim okolnostima Pariz je odabrao proces zapadnoeuropske integracije kao sredstvo ekonomske obnove, ali i za dobivanje političke autonomije u odnosu prema objema supersilama. Za vrijeme hladnog rata Francuska je stalno balansirala u odnosima prema SAD-u i Zapadnoj Njemačkoj. Tako je podržala Washington kada je njemačka vanjska i sigurnosna politika

¹⁶ To su sljedeća područja: južni i zapadni dio Sredozemnog mora (prema području Magreba i Sahela), zapadna obala Afrike, područje Velikih jezera u srednjoj Africi i regije dalje na istoku (Levant, Crveno more, Perzijski zaljev / zapadni Indijski ocean). U ovome geostrateškom konceptu Sredozemno more je poveznica koja omogućava Parizu pristup svim navedenim regijama. Vidjeti: French White Paper on Defence and National Security (President of the French Republic, 2013:p.79).

pokazala tendencije veće samostalnosti. A opet, dala je potporu njemačkoj strani kada su hegemonističke tendencije Washingtona jačale. Također, oslanjanjem na vojnu zaštitu Europe od strane SAD-a, Francuska je mogla odvojiti značajne resurse za jačanje utjecaja na području „južne osi” te izgradnje i razvoja strateških nuklearnih snaga. Francuska je dobila velik politički utjecaj unutar Europske zajednice. Pri tome je promovirala suradnju na temelju međudržavnog djelovanja, a ne razvijanja supranacionalnih struktura EZ-a. Sve ove aktivnosti jačale su francusku geostratešku poziciju u Europi. Američka vojna prisutnost bila je sredstvo odvratanja sovjetskog napada. No, istodobno je sovjetska vojna prijetnja bila ograničavajući čimbenik u djelovanju Washingtona (smanjivanje mogućnosti svođenja europskih saveznika na političke satelite Washingtona) i omogućivala je podčinjenu ulogu Zapadne Njemačke na području vanjske politike i sigurnosti. Istodobno, njemački ekonomski razvoj omogućivao je prosperitet cjelokupnog EZ-a bez opasnosti od političke emancipacije Bonna unutar EZ-a.

Opisana francuska strategija raspala se sa završetkom hladnog rata. Kombinacija ponovno ujedinjene Njemačke (sada sposobna za političku i ekonomsku dominaciju unutar EU-a), nestanka prijetnje s istoka i postupnog američkog povlačenja iz Europe, prisiljava Pariz na oblikovanje nove strategije. Rješenje je pronađeno u poticanju procesa europske integracije. Tim procesom trebao se stvoriti multilateralni europski okvir za ograničavanje političkih i ekonomskih ambicija ujedinjene Njemačke kroz razvoj uloge Francuske kao zemlje koja će njime upravljati. Istodobno, fokusiranje SAD-a na azijsko-pacifičku regiju otvorilo je mogućnost postizanja strateške autonomije ujedinjene Europe na području vanjske i sigurnosne politike. Mehanizmi koji su trebali omogućiti ostvarivanje ove strategije bili su ekonomska i monetarna unija (EMU) i Zajednička vanjska i sigurnosna politika (engl. *Common Foreign and Security Policy – CFSP*). Na obrambenom području Francuska je zajedno s Njemačkom podupirala pokušaj usvajanja zajedničke obrambene politike EU-a 1992. godine, a poslije i koncept poboljšane suradnje u okviru CFSP-a (Sporazum iz Nice), koji je doveo do rješenja predloženih u odbačenom Ustavu EU-a.

Francusko ustrajanje na razvoju europskih vojnih sposobnosti izvan NATO-a dovelo je 1998. godine do francusko-britanskog sporazuma iz St. Maloa.

Njime su se obje strane složile o potrebi za razvijanjem vojnih sposobnosti EU-a za misije upravljanja krizama izvan područja EU-a. Ali dok je za London to bio način jačanja transatlantskog savezništva, za Pariz je to bio način jačanja autonomnog djelovanja EU-a na području vanjske politike i obrane. Njemačko pridruživanje sporazumu u lipnju 1999. godine bilo je jamstvo kako će proces razvoja vojnih sposobnosti i novostvorena Europska sigurnosna i obrambena politika (engl. *European Security and Defence Policy – ESDP*) biti pod kontrolom Unije. Međutim, francuske nade u razvoj strateške autonomije EU-a kroz jačanje integracijskog procesa u okviru Unije, srušene su kada je francuska i nizozemska javnost odbila Nacrt ustava EU-a. Francuska politička i ekonomska elita snažno je podupirala usvajanje federalističkog Nacrta ustava. No, francuska javnost odbila je Nacrt zbog straha kako će gubitak nacionalnog suvereniteta dovesti do migracija, gubitka radnih mjesta i ekonomskog nazadovanja te zbog iskazivanja nezadovoljstva francuskim političkim elitama (Jérôme i Vaillant, 2005). Posljedica na obrambenom području bila je početak divergencije sigurnosne politike Francuske u odnosu prema Njemačkoj. Pomirba sa SAD-om, koja je dovela do povratka Francuske u vojnu strukturu NATO-a 2009. godine, sklapanje bilateralnog sporazuma o obrambenoj suradnji s Velikom Britanijom 2010. godine te rast njemačkog utjecaja na dalji razvoj vanjske i sigurnosne politike EU-a, ukazuje na ovu promjenu. U francuskoj je percepciji CSDP izgubio važnost koju je imao u prošlom desetljeću. Njemačko ustrajanje na razvoju tzv. meke moći (engl. *soft power*) kao instrumenta vanjskopolitičkog i sigurnosnog djelovanja Unije, ide protiv francuskih ideja o razvoju vojnih sposobnosti Unije kao jednoj od komponenta konsolidacije strateške autonomije EU-a. To ne znači da je Francuska otpisala CSDP; u percepciji Pariza to je i dalje koristan mehanizam za podupiranje nacionalnih interesa i ciljeva djelovanja (odnosno francuskog djelovanja na području „južne osi“).

Navedena razlika u sigurnosnim politikama dviju zemalja bila je vidljiva i u raspravama o PESCO-u. Francusko-njemačka rasprava o intenziviranju obrambene suradnje pojačana je nakon rezultata referenduma o Brexitu 2016. godine. Objе su strane željele ojačati obrambenu suradnju u okviru EU-a. Isto tako, željele su i demonstrirati sposobnosti Unije u trenutku kada je dalja europska integracija dovedena u pitanje zbog niza unutarnjih

kriza (Brexit, jačanje nacionalističkih i populističkih političkih stranaka, sve veći problemi između zapadnih i istočnih članica). Da bi se demonstrirala odlučnost Unije, bilo je potrebno postići uspjeh u području koje je u tom trenutku bilo najmanje kontroverzno. Zabrinute nizom sigurnosnih prijetnja koje su se intenzivirale nakon 2014. godine, članice Unije bile su spremne na pojačanu suradnju na području obrane.

Za Francusku je u konzultacijama s Njemačkom prioritet postizanje konkretnih rezultata (razvoj vojnih sposobnosti) koji bi se vrlo brzo mogli primijeniti u okviru napora za revitalizaciju CSDP-a. Pariz vidi CSDP kao potencijalni okvir za intervencije na području od tradicionalnoga francuskoga geopolitičkog interesa – južnom susjedstvu Unije (sjeverna Afrika, supsaharsko područje, određene regije Bliskog istoka). Zbog toga je Pariz zagovarao visoke ulazne kriterije za sudjelovanje u PESCO-u kao način da se sudionici ograniče na najrazvijenije europske vojne organizacije.¹⁷ Osim toga, razvoj vojnih sposobnosti u okviru PESCO-a može jačati i francusku stratešku autonomiju, odnosno francusku sposobnost utjecanja na događaje korištenjem niza instrumenata (uključujući i vojni), uz izbjegavanje oslanjanja na čimbenike koji bi ograničavali francusku slobodu djelovanja (npr. NATO).¹⁸ Razvoj autonomnih sposobnosti EU-a za vojno djelovanje komplementarnih NATO-u, u francuskim je kalkulacijama nužan i zbog upitne budućnosti daljeg oslanjanja Europe na vojne sposobnosti SAD-a.

Kao što je prije rečeno, za razliku od Francuske, Njemačka i na razvoj vojnih sposobnosti za CSDP gleda kao na jedan od instrumenata produbljivanja procesa europske integracije. Zbog toga PESCO mora biti inkluzivan, odnosno obuhvatiti što je moguće više članica EU-a kako bi dugoročno ojačao europsko jedinstvo. Vojna integracija u okviru EU-a olakšat će i dobivanje potpore njemačke javnosti za jačanje Bundeswehra (odnosno povećanje izdataka za

17 To je bio zahtjev za obrambenim proračunom u iznosu 2 % BNP-a i korištenjem 20 % sredstava obrambenog proračuna za nabavu novih oružnih sustava i istraživanje.

18 Francuski koncept strateške autonomije definiran je u Bijeloj knjizi o nacionalnoj obrani i sigurnosti iz 2013. godine. U njoj se navodi cilj sposobnosti francuskog utjecaja na događaje bez ovisnosti o drugima. To vodi prema francuskoj nezavisnoj procjeni situacije i odlučivanju, a u skladu s time, i prema slobodi u djelovanju u odgovoru na određenu situaciju. Vidjeti: French White Paper on Defence and National Security - 2013, str. 20, 84-85, 127-128.

obranu). Ali, konačni je cilj Berlina ojačati njemački politički, ekonomski i vojni utjecaj unutar Unije stvaranjem vojnih integriranih struktura u Uniji (s Bundeswehrom kao jezgrom razvoja regionalne vojne suradnje). To pak ne uključuje i njihovu operativnu primjenu (što želi Francuska). Primjer takva stajališta njemačka je potpora razvoju borbenih skupina EU-a (EUBG), ali i nespремnost za njihovom operativnom upotrebom.¹⁹

U pregovorima dviju strana na kraju je prevladalo njemačko stajalište o potrebi što većeg širenja broja sudionika PESCO-a.²⁰ Kompromisno rješenje bilo je davanje naglaska na vođenje procesa suradnje, a ne na očekivane konačne rezultate. Skupi li se velik broj sudionika, naglasak PESCO-a mogao bi se prebaciti na francuski koncept razvoja i primjene vojnih sposobnosti. Tako je njemačko lobiranje pretvorilo PESCO u velik projekt koji se zasniva na procedurama i institucijama EU-a, umjesto snažnog fokusiranja na razvoj sposobnosti.

Proces regionalizacije sigurnosti u Europi

Ovo nije bio rezultat koji je Francuska očekivala. Zato je francuski predsjednik Emmanuel Macron u rujnu 2017. godine u govoru na sveučilištu Sorbonne najavio novu inicijativu razvoja vojnih sposobnosti – Europsku intervencijsku inicijativu (EII). Ona je elaborirana mjesec dana poslije u novoj francuskoj Bijeloj knjizi o obrani, koja se organizira izvan okvira EU-a i NATO-a (French Minister of the Armed Forces, 2017). Macron je u govoru na Sorbonni opisao EII kao „zajedničke intervencijske snage” koje će europskim zemljama omogućiti bolju integraciju na svim razinama organizacije njihovih oružanih snaga.

Francuski je cilj stvaranje novih europskih multinacionalnih snaga koje će biti sposobne za vojnu intervenciju izvan okvira NATO-a, ali i EU-a. Zadaće ovih snaga vjerojatno bi bile moguće intervencije na području Bliskog istoka

19 Za njemačke perspektive o upotrebi EUBG-a vidjeti: Chappell, 2012.

20 Za razlike u stajalištima dviju strana, a posebno različite geopolitičke percepcije djelovanja: francusko fokusiranje na južne granice EU-a i njemačko prema istoku (Mauro i Santopinto, 2017).

i Afrike (poput francuske operacije *Serval*), sprječavanje ilegalnih migracija na Sredozemlju i humanitarne misije. Naposljetku, to bi pridonijelo i jačanju međunarodnog utjecaja Francuske. Ali, stvaranje EII snaga treba pratiti i mogućnost stvaranja zajedničkoga obrambenog proračuna i zajedničke združene doktrine.

Nova inicijativa odmah postavlja pitanje odnosa EII prema NATO-u, ali posebno i prema PESCO-u. Takav francuski potez velik je izazov za ambicije EU-a na području obrane. Članice Unije sada se zapravo stavljaju pred dvojbu: fokusirati se na PESCO ili opciju organiziranja obrambene suradnje izvan okvira EU-a. U najboljem slučaju, obje inicijative jačat će u međusobnoj suradnji. Ali, moguć je i drugi scenarij, u kojem je vanjski okvir suradnje bolja alternativa PESCO-u. U tom će slučaju biti vidljive dvije posljedice. Prva je da neće postojati jedan (EU), nego više institucionalnih okvira za razvoj vojnih sposobnosti. Druga je posljedica moguće dalje jačanje podjela unutar Unije.

Da takav razvoj događaja nije nemoguć, pokazuje činjenica kako već sada postoji niz institucionalnih okvira izvan EU-a koji se bave razvojem vojnih sposobnosti nezavisno od napora Unije, kao što su:

- Nordijska obrambena suradnja (engl. *Nordic Defence Cooperation* – NORDEFECO). Suradnja nordijskih zemalja (Danska, Island, Norveška, Švedska, Finska) na području sigurnosti i obrane uspostavljena je 2009. godine spajanjem triju dotadašnjih inicijativa (NORDAC, NORCAPS, NORDSUP) u jedinstveni okvir. U okviru NORDEFECO-a svaka članica dobila je odgovornost za pojedina područja suradnje.²¹
- Obrambena suradnja zemalja Višegradske skupine (engl. *Visegrad Group Defence Cooperation*). Do 2014. godine ova inicijativa nije bila pretjerano aktivna, ali nakon početka ukrajinske krize članice su počele s naporima usmjerenima prema harmoniziranju obrambenog planiranja, s naglaskom na nabavu, obuku, vježbe i investiranje u razvoj i nabavu novih oružnih sustava.

²¹ Švedska za područje operacija i strateškog razmjestaja, Finska za razvoj borbenih sposobnosti, Norveška za obuku i vježbe, Danska za razvoj ljudskih resursa i vojnog obrazovanja.

- Srednjoeuropska obrambena suradnja (engl. *Central European Defence Cooperation – CEDC*). CEDC je osnovan 2010. godine i obuhvaća šest zemalja srednje i istočne Europe.²² Cilj zajedničkog djelovanja je poboljšavanje sposobnosti NATO-a i EU-a kroz obrambenu suradnju navedenih zemalja. Nakon izbjegličke krize 2015. i 2016. godine CEDC razvija i snažnu suradnju ministarstva unutarnjih poslova članica u vezi s kontrolom granice.
- Organizacija za zajedničku suradnju na području naoružanja (engl. *Organisation for Joint Armament Co-operation – OCCAR*). Ova je organizacija osnovana 1996. godine radi koordinacije djelovanja nekoliko zemalja²³ u procesu nabave oružnih sustava.²⁴ OCCAR surađuje s EDA i NATO agencijom NSPA.
- Europsko zračno transportno zapovjedništvo (engl. *European Air Transport Command – EATC*) predstavlja inicijativu sedam europskih zemalja²⁵, pokrenutu 2010. godine, sa sjedištem u Nizozemskoj. EATC je multinacionalno zapovjedništvo u okviru kojeg su udružene zračne transportne sposobnosti članica inicijative. Osim upravljanja korištenjem gotovo 200 transportnih zrakoplova, EATC organizira obuku i uvježbavanje posada. Također, bavi se harmonizacijom pravne regulative korištenja transportnih zrakoplova među članicama inicijative.
- Skupina za strateški zračni transport (engl. *Heavy Airlift Wing – HAW*)

22 Austrija, Češka, Hrvatska, Mađarska, Slovačka, Slovenija.

23 Francuska, Njemačka, Italija, Ujedinjeno Kraljevstvo. Organizaciji su se naknadno pridružile Belgija (2003.) i Španjolska (2005.), a nekoliko zemalja (Finska, Latvija, Poljska, Švedska, Turska) sudjeluju u određenim programima iako nisu članice organizacije.

24 Trenutačni programi OCCAR-a su razvoj, zajednička nabava i korištenje strateškoga transportnog zrakoplova Airbus A-400M, višenamjenskog oklopnog vozila Boxer, sustava nadzora bojišta COBRA, razvoj vojnog radiokomunikacijskog sustava ESSOR, isporuka FREMM fregata, razvoj novog PZ sustava FSAF – PAAMS, razvoj i isporuka logističkog broda za potporu (LSS), program razvoja besposadne letjelice MALE-RPAS, razvoj pomorskih protuminskih mjera, razvoj i nabava MFF zrakoplova-tankera, razvoj nadzornoga satelitskog sustava MUSIS, razvoj projekta višenamjenskoga ophodnog broda (PPA) i razvoj i nabava borbenog helikoptera Tiger.

25 Belgija, Francuska, Njemačka, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Španjolska.

u Mađarskoj. Ova inicijativa okuplja 11 europskih zemalja²⁶ koje svaka za sebe nemaju sredstava za nabavu strateškoga transportnog zrakoplova sposobnog za transport teškog tereta. Godine 2008. ove zemlje su sa SAD-om potpisale memorandum o razumijevanju kojime su zajedno nabavile strateške transportne zrakoplove C-17 Globemaster III, s razdobljem korištenja od 30 godina.

- Inicijativa razvoja Združenih ekspedicijskih snaga (engl. *Joint Expeditionary Force – JEF*). Ovo je britanska inicijativa, koja treba postati operativna 2018. godine. Sastoji se u stvaranju multinacionalnih snaga za vojnu intervenciju izvan okvira NATO-a i EU-a. Zamišljen kao isključivo britanska inicijativa 2012. godine, JEF je dvije godine poslije prerastao u okvir za organizaciju vojne intervencije Velike Britanije i nekoliko dugogodišnjih britanskih partnera na obrambenom području.²⁷
- Obrambena suradnja članica NATO-a (engl. *Framework Nations Concept – FNC*). Prihvaćen 2014. godine, FNC je fleksibilni okvir za dobrovoljnu suradnju članica u razvoju vojnih sposobnosti. Pri tome NATO osigurava koordinaciju napora i pomoć članicama u provođenju zajedničkih inicijativa.
- Niz europskih zemalja potpisao je bilateralne sporazume kroz koje ostvaruju snažnu bilateralnu obrambenu suradnju, koja u određenim slučajevima uključuje i integraciju komponenta njihovih oružanih snaga. Primjeri su francusko-britanski, njemačko-nizozemski i finsko-švedski programi suradnje.²⁸

Sljedeći problem PESCO-a proizlazi iz njegove inkluzivnosti. Da bi jedna ovakva inicijativa uspjela, zemlje koje su u nju uključene morale bi imati konvergenciju sigurnosnih politika i strategija razvoja vojnih sposobnosti. Ali, to u slučaju PESCO-a nije slučaj. Kroz formulaciju o širokom i ambicioznom

26 Bugarska, Estonija, Finska, Litva, Mađarska, Nizozemska, Norveška, Poljska, Rumunjska, Slovenija, Švedska.

27 Danska, Estonija, Finska, Latvija, Litva, Nizozemska, Norveška, Švedska.

28 Francuska i Njemačka 1989. godine osnovale su zajedničku brigadu, a 1996. godine osnovana je i zajednička njemačko-nizozemska brigada. Ratne mornarice Belgije i Nizozemske od 1948. godine djeluju pod zajedničkim zapovjedništvom, a obje mornarice koriste iste tipove brodova.

PESCO-u, EU nastoji pomiriti dva zahtjeva: privlačenje što većeg broja članica Unije za ulazak u navedene inicijative i programe te visoku razinu ambicija (konkretni rezultati u razmjerno kratkom vremenskom roku) u razvoju vojnih sposobnosti EU-a. Međutim, toj namjeri suprotstavljaju se različiti sigurnosni interesi članica Unije, koje se mogu podijeliti u tri skupine:

- Zemlje istočne Europe i baltičke države te članice s dugom tradicijom neutralnosti. Ove države podržavaju obrambene inicijative EU-a o razvoju vojnih sposobnosti za određene zadaće (petersberške zadaće), ali ne podržavaju stvaranje obrambenih struktura unutar Unije koje bi ugrozile vodeću ulogu NATO-a u europskoj sigurnosti. Također, ove države nisu spremne na dalju političku i ekonomsku integraciju Unije. Posebno snažno odupiranje ideji dupliciranja sposobnosti koje postoje u okviru NATO struktura pokazuje Poljska.²⁹ Druge zemlje Višegradske skupine otvorenije su za jačanje obrambenog djelovanja EU-a, ali ni one ne žele ugroziti vodeću ulogu NATO-a.
- Neutralne europske države (Austrija, Švedska, Finska, Irska) zabrinute su zbog mogućnosti da bi jačanje obrambene suradnje u okviru EU-a dovelo u pitanje njihov neutralan status (iako su one ulaskom u EU napustile tradicionalan koncept neutralnosti). Čak i zemlje koje su izravno izložene ruskoj prijetnji (Švedska, Finska) u ovom trenutku ne podržavaju jačanje obrambene suradnje u Uniji u smjeru kolektivne obrane, nego se zauzimaju za ograničavanje napora na područje upravljanja krizama. Treba istaknuti i činjenicu kako obje zemlje intenziviraju suradnju s NATO-om, koji se percipira kao organizacija koja može pružiti konkretna sigurnosna jamstva, što nije slučaj s Unijom.³⁰
- Članice koje zagovaraju jačanje obrambene suradnje unutar EU-a, ali kao nadopunu, a ne zamjenu djelovanju NATO-a. I unutar ove skupine zemalja postoje značajne razlike u stajalištima. To je vidljivo u već opisanim sigurnosnim politikama Francuske i Njemačke, ali

29 U slučaju veće autonomije EU-a na obrambenom području pod vodstvom Francuske i Njemačke, Poljska strahuje kako bi dvije države drukčije percipirale rusku prijetnju, što bi dovelo u pitanje odnose sa SAD-om.

30 Za perspektive nordijskih, baltičkih i srednjoeuropskih članica EU-a vidjeti: Gotkowska, 2017.

i pitanju prioriteta u odgovoru na sigurnosne prijetnje.³¹ Ne treba zaboraviti ni činjenicu da Danska uopće nije angažirana u CSDP-u jer drži da u ovim pitanjima primat mora imati NATO.

Navedeni različiti interesi ne znače da će PESCO programi biti automatski osuđeni na neuspjeh. Međutim, djelujući u inicijativama i programima zemlje sudionice primarno će gledati svoje nacionalne interese, a ne vanjskopolitičke i sigurnosne ambicije EU-a. U razmatranju ovih pitanja ne smije se zanemariti ni činjenica kakav će odnos Unija imati s NATO-om u vezi s PESCO-om. Svi dosadašnji sporazumi oko PESCO-a ne razrađuju pitanje suradnje s NATO-om ni s mogućim trećim zemljama nečlanicama EU-a. Iz perspektive NATO-a, nova EU inicijativa otvara mogućnosti za veći europski doprinos na području sigurnosti. No, preduvjet za uspješnu suradnju dviju strana treba biti snažno razvijena suradnja u kojoj će se obje strane nadopunjavati, a ne sukobljavati. To je posebno istaknuto na području obrambenog planiranja. Međutim, takva suradnja između EU-a i NATO-a do danas nije ostvarena.

Kada je riječ o trećim zemljama, trenutačna pravila PESCO-a otvaraju mogućnost za njihovo angažiranje u programima, ali bez ikakvih prava odlučivanja. Zadrži li se to pravilo, pitanje je hoće li zemlje koje su članice NATO-a, ali ne i EU-a (Norveška, Turska, a uskoro i Velika Britanija) pokazati interes za ulaskom u PESCO programe.

31 Tako su Francuska, Italija i Španjolska primarno usmjerene na „meke“ sigurnosne prijetnje koje dolaze s područja Bliskog istoka / sjeverne Afrike i Sahela (ilegalne migracije, organizirani kriminal, terorizam). U suzbijanju ovih prijetnja uloga NATO-a je ograničena. S druge strane, Njemačka nastoji uspostaviti ravnotežu između sigurnosnih prijetnja i ugroza koje dolaze s istoka (Rusija) i juga. Dakle, naglasak treba biti na jačanju suradnje između EU-a i NATO-a, a ne isključivo na razvijanju obrambenih sposobnosti Unije na račun Saveza. Njemačko stajalište podržavaju Belgija i Nizozemska.

Zaključak

Kako se u ovom trenutku mogu procijeniti krajnji dometi PESCO-a? Na prvome mjestu treba istaknuti činjenicu kako PESCO nije zametak jedinstvene europske vojske. PESCO ne obuhvaća organiziranje i održavanje stalnih vojnih formacija, nego samo stvaranje uvjeta za povećavanje interoperabilnosti među oružanim snagama članica Unije kroz niz mjera: zajedničko vojno djelovanje, suradnja na području vojnog obrazovanja i obuke, zajednički razvoj određenih sposobnosti i suradnja obrambenih industrija. Pri tome u popisu sadašnjih PESCO programa nema ni jednog programa razvoja i nabave ključnih nedostajućih vojnih sposobnosti EU-a (poput strateškog zračnog transporta, precizno vođenog streljiva i sl.). Dakle, PESCO je i dalje usmjeren prema razvoju sposobnosti za izvođenje zadaća upravljanja krizama (petersberške zadaće), a ne sposobnosti koje bi dugoročno omogućile stratešku autonomiju EU-a na području obrane.³²

Ambicijama EU-a na području obrane sada (kao i u prošlosti) glavna je zapreka činjenica da europske države imaju različite strateške kulture i različite percepcije sigurnosnih izazova i prijetnja. Usprkos svim dopunama sporazuma o EU-u, vanjska politika i nacionalna sigurnost i dalje su čvrsto u rukama članica, a ne institucija Unije. To pokazuje zadržan zahtjev o konsenzualnom odlučivanju o pitanjima iz ovog područja, koji je ostao nepromijenjen i u Lisabonskom sporazumu. Zadnju naznaku pokušaja promjene modela odlučivanja predstavlja izjava njemačke ministrice obrane Ursule von der Leyen iz veljače ove godine (o tome kako EU proučava načine za uvođenjem odlučivanja na području vanjske politike većinom glasova, kako bi Unija mogla djelovati brže i djelotvornije u slučaju kriza). Međutim, uvođenje novog modela glasanja također traži pristanak svih članica, a to nije moguće postići ni sada, a ni u budućnosti. Usprkos svim integracijskim

32 U prvih 17 projekata koji se pokreću u okviru PESCO-a vidljiv je naglasak primarno na jačanju logistike za civilne i vojne CSDP operacije. Unija će time postići stratešku autonomiju, ali samo na području izvođenja operacija potpore miru, a ne u zadaćama povezanim s konvencionalnim ratovanjem visokog intenziteta. Za pregled trenutanih PESCO projekata vidjeti: <https://www.consilium.europa.eu/media/32082/pesco-overview-of-first-collaborative-of-projects-for-press.pdf>.

koracima, EU je i dalje okvir koji okuplja suverene države, od kojih mnoge i dalje nisu spremne podčiniti Bruxellesu svoje nacionalne vanjske i sigurnosne politike. Činjenica je i to da je između mnogih članica moguće samo ograničeno usklađivanje nacionalnih interesa i vanjskopolitičkih strategija, a to dodatno otežava konvergenciju djelovanja na obrambenom području.

Zbog toga se sada postavlja ključno pitanje o kojem ovisi i uspjeh PESCO-a: Kakva je uloga EU-a u europskoj obrani? Treba li EU ostati ograničen na set proširenih petersberških zadaća ili težiti ambicioznijem djelovanju? Novi EUGS je u vezi s obrambenom dimenzijom EU-a dao vrlo ambiciozne ciljeve,³³ no oni i dalje nisu konkretizirani (glavna je dvojba pitanje što obrambena autonomija znači za odnose EU-a i NATO-a). Situacija bi trebala biti nešto jasnija u vezi s ovim pitanjem do ljeta 2018. godine nakon što bude proveden pregled zadnjeg Plana razvoja sposobnosti EU-a.

U ovom trenutku postoji niz programa i inicijativa članica EU-a i NATO-a o razvoju vojnih sposobnosti koji se odvijaju izvan institucionalnog okvira Unije. U odluci o uključivanju u bilateralne i multilateralne regionalne okvire suradnje u razvoju vojnih sposobnosti, europske države sve se više vode potrebom za razvojem određenih vrsta sposobnosti za ostvarivanje nacionalnih ciljeva (npr. kada istočne članice EU-a u središte pozornosti stavljaju obranu od mogućega ruskog napada i razvoj sposobnosti potrebnih za odvratanje, pri čemu je prioritet djelovanje u okviru NATO-a) ili zbog potreba neke tekuće vojne operacije (inzistiranje južnih članica na razvoju sposobnosti ekspedicijskog ratovanja koje se mogu koristiti na području Sredozemlja / Bliskog istoka, sjeverne i supsaharske Afrike). Ukratko, države su sve više fokusirane na svoje ključne nacionalne interese. To znači da će u skorij budućnosti glavni kriterij uspjeha ili neuspjeha međudržavne obrambene suradnje biti približavanje ili udaljavanje nacionalnih politika, a ne ostvarivanje ciljeva koje je EU definirao u EUGS-u. Isto tako, postavlja se i pitanje kako će na djelotvornost PESCO-a utjecati ideje o njegovoj

33 Autonomno djelovanje na obrambenom području radi ispunjavanja triju ciljeva: intervencija i/ili stabilizacija vanjske krize, izgradnja obrambenih sposobnosti zemlja partnera, zaštita EU-a i njegovih građana.

upotrebi kao jednog od instrumenata dalje političke integracije (što zagovara Njemačka). Moguće je da će se zbog toga dio članica koje se ne slažu s takvom upotrebom PESCO-a, još više usmjeriti prema regionalnim bilateralnim i multilateralnim okvirima za razvoj vojnih sposobnosti izvan EU-a.

Regionalna suradnja u razvoju vojnih sposobnosti nudi nekoliko prednosti, koje su vidljive u slučaju NORDEFECO-a i suradnje u okviru skupine V4. U oba mehanizma regionalne obrambene suradnje, usprkos bliskom povezivanju obrambenog planiranja uključenih zemalja, njihov se suverenitet ne dovodi u pitanje. Tome vjerojatno značajno pridonosi i geografska bliskost zemalja i činjenica da one dijele zajednički identitet (što je istaknuto u slučaju nordijskih zemalja). Oba okvira su fleksibilna (minimalni organizacijski okvir), brzo se mogu prilagoditi novim okolnostima i omogućavaju pragmatičnu suradnju (iskustvo je pokazalo da se inicijativa, ako se ne može provesti, onda odbacuje i zamjenjuje novom).

Regionalizacija sigurnosti ozbiljan je izazov za ambicije Unije na obrambenom području jer bi njezin dugoročni rezultat, umjesto jačanja vojnih sposobnosti EU-a, mogao biti slabljenje sposobnosti. Umjesto razvoja vojnih sposobnosti unutar EU-a, članice bi mogle koristiti postojeće (ali i razviti nove) inicijative razvoja vojnih sposobnosti izvan Unije u skladu sa svojim nacionalnim interesima. Takva situacija mogla bi se izbjeći prihvaćanjem različitog stupnja obrambene integracije unutar Unije. To je, uostalom, bilo i stajalište Francuske kada se pokrenula ideja revitalizacije PESCO-a. Ali, kao što je prije rečeno, takvo rješenje otvara mogućnost razvoja *višebrzinskog* EU-a na obrambenom području (a time i dalje jačanje podjela među članicama).

Za EU su moguće sljedeće negativne posljedice takva razvoja događaja. Prva je posljedica da vojna dimenzija EU-a ostane ograničena (kao i danas) na izvođenje petersberških zadaća, a ne na ostvarivanje ambicioznih ciljeva danih u EUGS-u. Drugi problem proizlazi iz prvoga. Naime, unutar EU-a nema konsenzusa o određivanju prioriteta prijetnja koji bi bio temeljem za zajedničku akciju članica, uključujući i razvoj vojnih sposobnosti. Zato se otvara pitanje što učiniti ako članice Unije, zaokupljene neposrednim sigurnosnim prijetnjama i ugrozama prestanu pokazivati interes i za nastavljanje takva ograničenoga obrambenog djelovanja EU-a i fokusiraju

se na programe i inicijative razvoja sposobnosti izvan EU-a. Primjer takve mogućnosti je JEF, koji uz Veliku Britaniju obuhvaća i nordijske i baltičke zemlje, i zapravo je usmjeren prema suradnji u odvratanju Rusije. Krajnji ishod sve veće tendencije za bilateralnim i regionalnim okupljanjem članica u razvoju vojnih sposobnosti mogao bi zato dovesti u pitanje usvajanje i provedbu programa koji bi obuhvatili sve članice EU-a. Bez toga nema rješavanja glavnih nedostataka vojnih sposobnosti Unije, poput strateškoga zračnog transporta ili sustava satelitskih komunikacija.

Da bi PESCO predstavljao dugoročni pokretač razvoja vojnih sposobnosti EU-a, nužno je ispuniti nekoliko preduvjeta. U jednoj od nedavno objavljenih analiza PESCO-a (Nováky, 2018) navode se tri uvjeta potrebna za postizanje ovog cilja:

- Članice uključene u PESCO moraju obaviti više od ulaznog minimuma potrebnog za ispunjavanje preuzetih obveza.
- Provedba PESCO-a mora se rigorozno nadgledati na razini EU-a i na nacionalnim razinama.
- Članice koje ne ispune preuzete obveze, moraju snositi posljedice.

Prvi i treći uvjet ne bi trebali biti problem. Napokon, ako se države članice uključe u multinacionalni projekt razvoja vojnih sposobnosti, trebaju biti spremne na izdvajanja veća od minimalnih, a u samim temeljima PESCO-a znatno je ozbiljniji pristup preuzetim obavezama od npr. P&S inicijative. Problematičan je drugi uvjet jer on otvara vrata izravnom nadzoru Unije nad PESCO projektima, zbog čega dio članica preferira razvojne projekte izvan okvira EU-a.

Navedeno pokazuje da bi u sljedećim godinama mogao rasti trend zaobilaženja okvira EU-a i razvoja vojnih sposobnosti europskih zemalja u bilateralnim ili multilateralim okvirima izvan Unije. PESCO će nedvojbeno donijeti određene rezultate na području razvoja vojnih sposobnosti članica Unije, ali otvoreno je pitanje hoće li članice Unije koristiti te sposobnosti za ostvarivanje proklamiranih ciljeva Unije u području sigurnosti i obrane ili će davati prioritet ostvarivanju nacionalnih interesa u ovim područjima.

Literatura

Blockmans, S. i Faleg, G. (2015) *More Union in European Defence: Report of a CEPS Task Force*. Brussels, Centre for European Policy Studies.

Chappell, L. (2012) *Germany, Poland and the Common Security and Defence Policy: Converging Security and Defence Perspectives in an Enlarged EU*. New York, Palgrave Macmillan, pp. 164-169.

Council of the European Union (2017) *Council Decision: Establishing Permanent Structured Cooperation (PESCO) and determining the list of Participating Member States*. 14866/17, 8. prosinca 2017. Dostupno na: <http://www.consilium.europa.eu/media/32000/st14866en17.pdf> [Učitano 12.3.2018.]

de Villepin, D. i Fischer, J. (2002) *Common contribution to the Convention on the Future of Europe: Franco-German Proposals for ESDP*. European Commission CONV 422/02, 22. studeni 2002.

Deutsche Welle (2016) Juncker calls for an EU army. *Deutsche Welle*. Dostupno na: <http://www.dw.com/en/juncker-calls-for-an-eu-army/a-36337676> [Učitano 14.3.2018.]

Duncan, R. i Shotter, J. (2015) *Jean-Claude Juncker calls for creation of EU army*. The Financial Times, 8. ožujka 2015.

European External Action Service (2018) *Permanent Structured Cooperation (PESCO) - Factsheet*, 5. ožujka 2018. Dostupno na: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/34226/permanent-structured-cooperation-pesco-factsheet_en [Učitano 10.4.2018.]

European Union (2004) Treaty Establishing a Constitution for Europe. *Official Journal of the European Union*. C 310, Vol. 47, 16. prosinca 2004.

European Union (2012) Consolidated version of the Treaty on European Union. *Official Journal of the European Union*. C326, Volume 15, 26. listopada 2012.

Fiott, D., Missiroli, A. i Tardy, T. (2017) *Permanent Structured Cooperation: What's in a Name?*, Chaillot Paper No. 142. Paris, EU Institute for Security Studies, studeni 2017.

French Minister of the Armed Forces (2017) *Defence and National Security Strategic Review 2017*. Paris, DICOd - Bureau des éditions.

Gotkowska, J. (2017) The CSDP's renaissance: Challenges and opportunities for the eastern flank. *OSW Commentary*. No. 243. Warsaw, Centre for Eastern Studies.

Jérôme, B. i Vaillant, N.G. (2005) The French rejection of the European constitution: An empirical analysis. *European Journal of Political Economy*. 21(4),1085-1092.

Marrone, A., Pirozzi, N. i Sartori, P. (2017) *PESCO: An Ace in the Hand for European Defence*. Rome, Istituto Affari Internazionali, 21.3.2017.

Mauro, F. i Santopinto, F. (2017) *Permanent Structured Cooperation: national perspectives and state of play*, Bruxelles, European Parliament - Policy Department, Directorate-General for External Policies. pp. 23-24.

Mogherini, F. i Katainen, J. (2017) *Reflection paper on the future of European defence*. Bruxelles, European Commission COM(2017) 315, 7 June 2017.

Muenchmeyer, M., Meenan, K. i Donoghue, J. (2017) *Enhancing Cooperation: German Attitudes Towards European Security and Defence Policy*. Dublin, The Institute of International and European Affairs.

Muller, R. (2017) *Warning of U.S. desertion, EU chief calls for European defense*. Reuters, 9.6.2017.

Nováky, N. (2018) The EU's Permanent Structured Cooperation in defence: Keeping Sleeping Beauty from snoozing. *European view*. 17(1), 97-104.

Ondarza, N. von (2013) *Strengthening the Core or Splitting Europe? Prospects and Pitfalls of a Strategy of Differentiated Integration*, SWP Research Paper 2. Berlin, Stiftung Wissenschaft und Politik.

President of the French Republic (2013) *French White Paper on Defence and National Security*. Paris, DICOd - Bureau des éditions.

Robinson, D. i Shotter, J. (2015) Jean-Claude Juncker calls for creation of EU army. *The Financial Times*. Dostupno na <https://www.ft.com/content/1141286a-c588-11e4-bd6b-00144feab7de> [Učitano 10.3.2018.]

Ruane, K. (2000) *The Rise and Fall of the European Defence Community: Anglo-American Relations and the Crisis of European Defence, 1950–55*. London, Palgrave Macmillan.

Simón, L. (2017) France and Germany: the European Union's "central" Member States. U: Hadfield, A., Manners, I. i Whitman, R.G. (ur.) *Foreign Policies of EU Member States: Continuity and Europeanisation*. New York, Routledge. pp. 66-82.

O autoru:

Doc. dr. sc. **Robert Barić**, djelatnik Centra za obrambene i strateške studije (područje strateške analitike) i predavač na HVU "Dr. Franjo Tuđman". Područja istraživačkog rada na koja je usmjeren obuhvaćaju pitanja europske sigurnosti, vojne aspekte međunarodne sigurnosti i vojna transformacija. Kontakt: robert.baric@morh.hr.